

Törökök a MAK-ban

Zeichen, gefangen im Wunder. Auf der Suche nach Istanbul heute in der zeitgenössischen Kunst

➤ Museum für Angewandte Kunst (MAK), Bécs

➤ 2013. január 23 – április 21.

A bécsi Iparművészeti Múzeum kiállítása a kortárs török képzőművészetről ad áttekintést több mint harminc művész részvételével. BÄRBEL VISCHER és SIMON REES kurátorok a nemzetközi szempontokat is hangsúlyozták, így meghívtak több Isztambulban dolgozó külföldi művészt is. A török résztvevők egy része külföldön élt vagy él, esetenként már második generációs bevándorló, emellett több Törökországban élő kurd művész is szerepel a kiállításon, így a résztvevők sokfélesége túlmutat az egy-egy ország művészeti termését felvonultató szokványos bemutatókon.

A *Zeichen, gefangen im Wunder* (Csodába fogott jelek) cím a kurátorok költői megközelítését emeli ki. Ezt bizonyítják a katalógusban olvasható szövegek, így például MARIO LEVI egy rövid írása is. A kiállítás látogatói természetesen követhetik ezt az utat: számos mű és a kiállítás egésze is értelmezhető ilyen módon, hiszen Törökország valóban mesés hely. Isztambul, a minaretek, Európa és Ázsia találkozása, a vallások sokfélesége – mindez számos tárgyat ihletett a kiállításon. Isztambul minareteit a pakisztáni származású HAMRA ABBAS távolította el Photoshoppal három panorámafelvételről. Az Európát Ázsiától elválasztó Márvány-tenger szigeteinek sziklaformációiról MURAT AKAGÜNDÜZ készített egy nagyméretű rajzsorozatot. Az iszlám és annak szekularizációja (az államalapító Atatürk örökségét képviselő katonaság hatalmának egyik lényeges eleme), az iszlámon belüli differenciálódás, így pl. a szufi szekta jelenléte, valamint az ortodox, szíriai, arameus kereszténység vizuális kultúrája inspirálta CENGİZ ÇEKİL, NASRA ŞIMMES és MARCEL ODENBACH alkotásait.

A MAK történeténél fogva is alkalmas arra, hogy Törökország egzotikus oldalát mutassa be. A múzeumot 1851-ben, az impériumok fénykorában alapították meg, a londoni (tehát egy másik birodalmi központ) világkiállításának ösztönzésére, az ottani Victoria and Albert múzeummal egyidőben. A MAK gyűjteményének fontos részét alkotják az oszmán birodalomból származó iparművészeti alkotások, így szőnyegek, számos kerámia, fémmű, bútordarab, miniatúra. Ez kihívást jelent minden, a múzeumban kiállító, török származású művész számára, hiszen ily módon saját kultúrájának a gyökereivel, illetve annak egy másik, letűnt birodalom központjában őrzött képével szembesülhet. A kiállítás – -becsületesen módon – felfedi az osztrák-török történelem, illetve a ház gyűjteményeinek problémáit is. Így látható például egy fotósorozat az 1873-as bécsi világkiállítás török pavilonjáról, amely a kolonializmus esztétikájának megfelelően mutatta be a már akkor is globalizált világ csodáit.

Törökország Európához való viszonya sokoldalú és ellentmondásos. Törökország az az ország, amelyet az Európai Unió nem akar befogadni. Hogy mik a lehetséges okok? Ezek a tárgyalásokhoz szükséges előfeltételek be nem tartásától a több mint 70 milliós ország politikai súlyától való félelemig, illetve a nyílt rasszizmusig és iszlamofóbiáig terjednek. Ugyanakkor Törökország Európa fontos gazdasági partnere. Ez a kiállítás is úgy jöhetett létre, hogy egy osztrák kőolajtermelő vállalat, az ÖMV szponzorálta egy két éve létező képzőművészeti programjának keretében. Törökországra már több ízben irányult figyelem az utóbbi években: a Kunsthalle 2005-ös *Kanak Attack* című kiállítása és a Thyssen Bornemisza Alapítvány 2010-es *tanzimat* bemutatója egyaránt erről tanuskodik. 2011-ben a *curated by* elnevezésű galériaprogram éppúgy, mint a bécsi művészeti vásár, a *vienna fair* is Kelet-Európán túllépve terjesztette ki a figyelmét, többek között Törökor-

szágra. A *curated by* elnevezésű program kurátora is Simon Rees volt, amely pedig a *departure* elnevezésű kezdeményezés keretén belül működött. Ennek vezetője pedig az a CHRISTOPH THUN-HOHENSTEIN volt, aki időközben a MAK igazgatója lett.

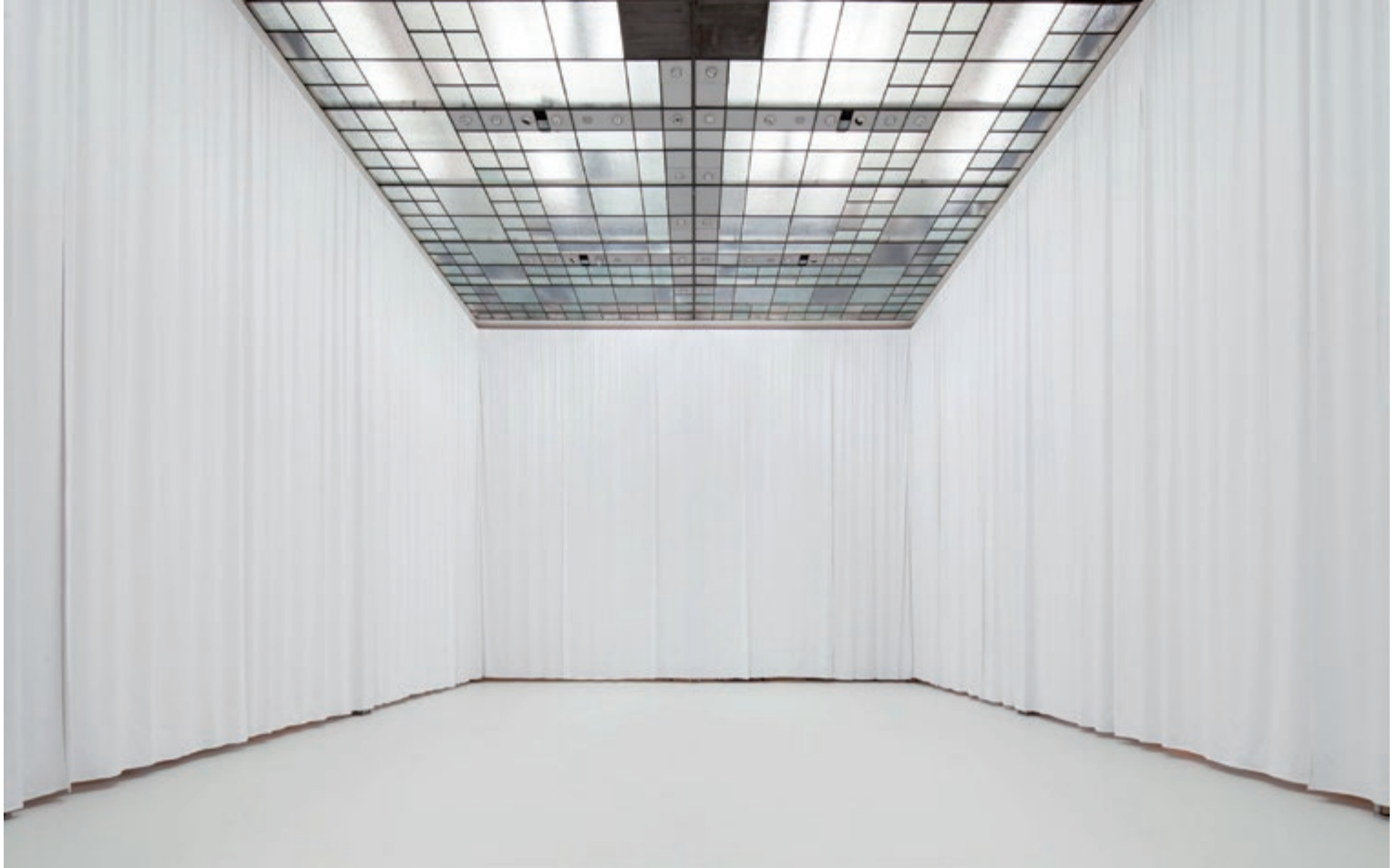
Törökország és Európa viszonya tehát hosszú időkre nyúlik vissza és fordulatokban gazdag. Az 1930-as évek közepétől például számos német és osztrák művész és tudós menekült az egyre erősödő szélsőjobboldali fenyegetés elől a toleráns és modern Törökországba, így az építész BRUNO TAUT és a filológus ERIC AUERBACH, kiknek törökországi nyomaival ezen a kiállításon AKI NAGASAKA és OLAF NICOLAI egy-egy műve foglalkozik.

A leghatásosabb művek a kiállításon a nagyméretű installációk, CEVDET EREK, SIBEL HORADA és EMRE HÜNER alkotásai. Cevdet Ere *Re-Illumináció* címmel, a kiállítóterem egy tetőablak konstrukció meghatározta központi terét választotta le földig érő fehér függönyre. A függöny anyaga elnyeli a hangot, így a tér akusztikáját tekintve ugyanolyan különleges, mint optikailag, a fentről beáramló természetes fénytől.

Sibel Horada a török történelem kioltásának egy hatásos módszerét, a gyújtogatásokat és tűvészeket tematizálja. A fényképfelvételekből, egy-egy elszenesedett épületdísz maradványából, az újraírt történelem írásos dokumentumaiból összeállított installáció a kioltott múltból ment át töredékeket. 1922-ben Atatürk utasítására Izmir városát égették fel a modern Törökországot hívei, amiről a hivatalos történelemkönyvek nem tudósítanak. Korunk dinamikusan fejlődő Isztambuljában ma is a városfejlesztés egyik bevált módszere, hogy az újnak régi épületek felgyűjtésével teremtenek helyet.

Emre Hüner nagyméretű installációja égetett agyagból készült amorf tárgyainak gyűjteményét mutatja be. A tárgyak organikus formákra, hulladéokra és utópisztikus épületek makettjaira emlékeztetnek. A természet és a technika ötvöződéseit, a burjánzó növekedést és egy valamikori egész pusztulásának nyomait egyaránt magukon viselő, meghatározhatatlan rendeltetésű tárgyak gyűjteménye – különösen egy szinte áttekinthetetlen gazdagságú iparművészeti múzeumban – ugyanúgy az elmúlás és a megmaradás határvidékét térképezi fel, mint Horada alkotása.

A kiállítást járva, a kurátorokkal beszélgetve és a résztvevő művészek kommentárjait hallgatva sem derült ki teljesen egyértelműen, mennyire tükrözi ez a kiállítás a törökországi kortárs képzőművészetet, és mennyire törekedtek a kurátorok és a művészek egy közép-európai közönség igényei kiszolgálására. Ez természetesen nem a kortárs török, hanem a globális művészet egyik problémája. Prominens módon

CEVDET EREK
 „re-Illumination”, 2013, kiállítási enteriőr, MAK, Bécs, 2013
 © MAK / Katrin Wißkirchen

MURAT GÖK
 Border (Hammok), 2010
 Courtesy PİLOT Gallery, Istanbul © Murat Gök

jelennek meg itt is a nyugati kulturális diskurzus olyan témái, mint a feminizmus, a politikai aktivizmus, a nacionalizmus kritikája vagy a posztkolonializmus. HÜSEYİN BAHRI ALPTEKİN *heimat-toprak* című nagyméretű, színes fémlemezekből összeállított képe a német haza és a török sár/föld/talaj értelmű szavak egymás mellé állításával – a kurátor Simon Rees szerint – nem más, mint ironikus gesztus. Alptekin hosszú ideig élt külföldön, és így volt lehetsége tudatosítani magában azt, hogy sohasem annyira török az ember, mint amikor külföldön van, és az ottaniak ezzel a távoli és (negatív vagy pozitív értelemben) idealizált közösséggel azonosítják.

MURAT GÖK fényképfelvétele, amely 2010-ben a szíriai-török határon készült, 2013-ra az eredetétől eltérő jelentést nyert. Ez a határ a több tízezer civil áldozatot követelő és több százezer ember – többek között Törökországba való – menekülését kiváltó szíriai felkelés kitörése óta került a nemzetközi figyelem középpontjába. 2010-ben még egy nem létező határ volt, ahol a határok értelméről, azok mesterségességéről lehetett elmélkedni, különösen itt, ahol mindkét oldalon ugyanazt a kurd nyelvet beszélik.

Hogyan jelenik meg Isztambul ezen a kiállításon? A főcímnak megfelelően jelként, „csodaként” tehát többé-kevésbé varázslatos, azaz öntörvényű világgént. A posztkolonialista diskuszió egyik kiemelkedő résztvevője HOMI K. BHABA, akinek egy 1985-ben a *Critical Inquiry* elnevezésű irodalomelméleti folyóiratban megjelent *Signs Taken for Wonders* című szövegére utal a kiállítás címe. Míg Bhaba a Biblia betűit érti a csodák alatt, amelyet az indiai analfabéták próbálnak értelmezni, addig Rees és Vischer a bécsi kiállításlátogató perspektíváját képviselik. Bhaba szövegének átértelmezése a kortárs képzőművészetben is meghatározó európai és amerikai kulturális dominanciára tereli a figyelmet. A kérdés természetesen itt sem az, hogy mit, illetve hogyan vesznek át az ezen a kulturális területen kívüli, tehát domináns kultúrák, hanem az, hogy milyen válaszok merülnek fel a kulturális kölcsönhatás folyamatában. A perspektívák változása természetesen a kulturális dinamika szerves része. Cevdet Ereğ 2011-ben a bázeli Kunsthalléban mutatott be egy hasonlóan minimalista installációt, illetve 2012-ben a kasseli documentán egy hang-performanszt, amelyet 2013 februárjában Bécsben fejlesztett tovább. A kortárs képzőművészet tehát pontosan a perspektívák váltásával és az így keletkező kölcsönhatások dinamizmusától meghatározva működik. Ez a bécsi kiállítás nem egyszerűen Törökországot, illetve annak kulturális termékeit mutatja be, hanem alkotásokat generál, mint pl. egy-egy a helyi adottságoknak megfelelő installációt, egy-egy más közegben keletkezett installáció vagy performansz újabb variációját.

A bécsi MAK az utóbbi évek feltűnést keltő változásai ellenére következetesen folytatja programját. Christoph Thun-Hohenstein 2011 szeptemberétől a MAK igazgatója. Elődje, PETER NOEVER azért kényszerült visszalépni, mert felmerült a gyanú, hogy az intézmény pénzt gondtalanul kezelte. A jogi vitának ugyan még máig sincs vége, de a botrány elült, és az új igazgató próbálja a saját programját megvalósítani. Mindezek ellenére feltűnő a folyamatosság. Az Iparművészeti Múzeum továbbra is tág teret ad a kortárs képzőművészetnek, amely egyébként számos más bécsi múzeum kompetenciája is lenne. A bécsi Kunsthalle és a MUMOK ugyanúgy foglalkozik ezzel, mint a Belvedere a 21er Haus nevű, új részlegében. Thun-Hohenstein nyilatkozataiban elsősorban a múzeum központi feladatát emeli ki: az iparművészet bemutatását a biedermeier kortól a jövő digitális művészetéig. A másik súlypont viszont „a világ kultúráinak” bemutatása, elsősorban az Európa és Ázsia közötti kapcsolatok feltérképezése, amelybe sok minden belefér, így például ez a kortárs török művészeti bemutató is. Egy hamarosan megnyíló kiállítás Isztambul urbanizációs fejlődését fogja bemutatni.

Ugyancsak „változás”, hogy most már szombatonként is fizetni kell a múzeum látogatásáért – ez Peter Noever idejében ingyenes volt, viszont újabban kedden tovább tart nyitva az intézmény, és 18-22 óra között ingyen látogathatók a programok.

Az igazgatóváltással tehát megújult a MAK. Az újrakezdés lendületét sikerült arra felhasználni, hogy olyan hagyományokra épüljön a program, ami megőrzi a múzeum fáradtságos munkával kialakított profilját, ugyanakkor újabb csatornákat és perspektívákat is megnyit, például a kortárs török szcena felé, amely hamarosan a kortárs művészet egy igen fontos rendezvényének ad helyet: a *13. Isztambuli biennále* 2013. szeptember 14-én nyílik meg.

EMRE HÜNER
A Little Larger than the Entire Universe, 2012
Courtesy Rodeo Gallery, Istanbul © Emre Hüner

